

IRWC(2020)10

18 May 2021

8-to INTERNACIONALNO ROMANE DZUVLENGI KONFERENCIJATIONAL (IRWC)

MANUSHIKANE HAKAJENGO THAJ E BARIPASKO PROTEKTIRIBE E ROMANE THAJ PHIRUTNENGERE¹ DZUVLENGO PE VRAMA KANA SI KRIZE

[BUCHARNO ALAV]

15-17 septembro 2021

Skopje, Utarali Makedonija

Konceptosko Papiro

Introdukcija

E dujebershngireInternacionalno Romane Dzuvelngere Konferencijen isi trin cilura: avguno, te dikhen so achola pes e dzuvlencar thaj e chajencar kotar e Romane vi e Phirutnengeredzuvlja thaj e chaja ande Europutne Konsiloskere thema membrura; dujto, te dikhe pes sar o gender jekhipe thaj e Romane vi Phirutnengere politikane aktivipa vash olengi integracija, sar vi e internacionalno standardura sasa implementirime ande thema membrura ki kooperacija e civilno societasar; thaj pe agor, te arakhel pes o drom majangle sar te implementirinel pes e Europutne Konsilosko Strategikano Akcijako Plano vash e Romengi thaj e Phirutnengi inkluzija (2020-2025)² cilosar te ovel pes mamuj o anticiganizmo thaj diskriminacija mamuj e Romaen thaj Phirutnengere dzuvlja thaj chaja, te del pews azhtipe vash olengo lokheder avipe dzi pe inkluzivno thaj kvalitetno edukacija, treningo thaj bucharipe, sar vi te angljarel pes olengi demokratikani participacija thaj jekhipe.

E konferencije dena jekhutni platform vash e Romane thaj e Phirutnengere dzuvlja te ulaven thaj te den jekh jekhh jekhake pengo dzanlipe thaj experience vash e bucha save so

¹ E vorbi "Roma thaj Phirutne" phenena pes ande Europako Konsilo te sikavel o buhlo diverziteto e grupengo save si uchardine e buchasar so kerel o Europako Konsilo an kodo umal: jekhe rigatar a) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichal, Boyash/Rudari; b) Balkaneskere Egiptjanura (Egiptjanura thaj Ashkalije); c) Chachunerigeske grupe (Dom, Lom thaj Abdal); thaj javere rigatar, grupe, sar so si Phirutne, Yenish, thaj e populacije dzande teli administrativno alav sar "*Gens du voyage*", sar vi e manusha save so phenena peske Gypsies. Kodo si eksplanacijaki nota, numa naj definicija pe kodo so si e Roma thaj/vaj e Phirutne

² Europutne Konsilosko Strategikano Akcijako Plano vash Romengi thaj e Phirutnengi Inkluzija (2020-2025), shaj arakhen pe: <https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/8508-council-of-europe-strategic-action-plan-for-roma-and-traveller-inclusion-2020-2025.html>

arakhen, te reflektirinen sostar ikljoona e problemura thaj den shajutne solucije, te keren rekomandacije dzi pe hemime riga thaj te buhljarenbilateralno thaj multilateralno kooperacija. E konferencije vi zurarena thaj vazdena o kapaciteto mashkar e Romane thaj e Phirutnengere dzuvlja.

E sa bareder nacionalistikane thaj populistikane retorike thaj politike, khetane e ekonomikane situacijas, sar vi e COVID-19 pandemijas, but teljardine thaj kerdine restrikcije pe manushikane hakaja thaj fundamentalno slobodije.

Kana e themeskere manushen sasa legalno obligacija te ahoven an pengere khera, kodi obligacija varekana sasa phareste te resel pes kotar varesave manusha katar e Romane vaj Phirutnengere komunitetura sostar, sas olen bistabilno, butivar but manusha pe jekh than, sub-standardno dzivdipaskere kondicije, chorolipa, nanipe but thana achoibaske vash e Phirutnenge thaj olengere karavanonge. Dzivdindo but manusha pe jekh than ande mahale, thaj ande getura nanindo olen love thaj habe, nasty aven dzi pe vuzho paj pijbaske, bizi higienakere produktura, bizi kanalizacija, biadekvatno elektrikaki mrezha thaj bizo gonojengo khedibe, e Romane thaj Phirutnengere komunitetura vi dureder si teli baro riziko vash lengo sastipe thaj fizikano vaj mentalno lachipe.

I akanutni COVID-19 situacija sikavdas bute sistematikane thaj strukturakere hibi pe protektiribe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja, sikavindo vi e ambiente kotar anticiganizmo thaj anti-nomadizmo so pe but thema manifestirinela pes sar rasistikani zhertva pe Roma thaj Phirutne, sar but daravutni situacija vi vash e bareder populacija. Pe krizaki vrama, e Romane thaj e Phirutnengere dzuvlja sip e ucheder riziko te arakhen nanipe kotar sastipaski sama, nanipe pe love, bareder stres, izolacija thaj kherutni violence.

Dureder, khetane e bikontrilirime violencasar mamuj e dzuvlja thaj chaja, khetane dzal vi hamaski vi edukacijaki kriza mashkar e majchoroleder Europejcura. E romane familije thaj e chave save dziven ande ekstremno chorolipe butivar naj olen so te han thaj dzan te soven bokhale. Olen naj vi IT aparatura thaj internet konekcija te shaj te len participacija ande sichovipe duraldan. Sa kodo, chutijas e shkolakere romane thaj phirutnengere chavoren pe but bilachi situacija so shaj te kerel seriozno impakto pe kodo e chave te ikljoen shkolatar angleder te agoren ola thaj te kerel seriozno impakto pe kodo, e love vash kodo o edukacijako sistemo te ovel biefikasno.

Vash sa kodola bucha, kadale konferencijako fokus ovel chutimo upral manushikane hakajengo thaj baripasko protektiribe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja pe vrama kana isi kriza. Pe jekh vrama, ka dikhel pes savi sasa e mashkargavernongi kooperacija thaj azhutipe kotar e Nacionalno Inkluzijakere Strategije vash e Roma kotar e nacionalno autoritetura pe vrama kana si e COVID-19 pandemija. Sar shaj e dzuvlengere thaj e chajengere trubujmata te len pes ani godzi thaj sama thaj sar shaj te buhljaren pes e tematikane bucha ande thema membrura? Save prioritetura trubuj te len pes thaj te sigurinel pes ka e Romane thaj e Phirutnengere dzuvlja vi chaja naj te ahoven palpale thaj ka shaj te len pengere beneficije kotar e kriza savi so dzal? Sar shaj e civilno societakere organizacije generalno, sar vi e Romane thaj Phirutne dzuvlengere societakere organizacije

specijalno te keren influence thaj lacheder gender jekhipe thaj khuvibe ande e bare gender tematura?³

Cinoni historiја

To date, the Council of Europe has organised 7 International Roma Women's Conferences:

1	3-4 decembro 2007	Stockholm	Amare Krle Ashunde
2	11-12 januario 2010	Athens	Me sem Europutni Romani Dzuвли Stopuin phrandipa mashkar e terne, den shajipe e chajorja te bajroven!
3	23-25 oktobro 2011	Granada	Me sem Internacionalno Romani
4	16-17 septembro 2013	Helsinki (Espoo)	Keren diso akak vash jekhutni future
5	6-7 oktobro 2015	Skopje	Internacionalno dikhipe Angljaripe Mashkar Sa javer!
6	6-7 novembro 2017	Strasbourg	Dzuvlengi thaj Politikani Reprezentacija: Kazo e Romane thaj Phirutnengere Dzuvlencar
7	25-27 marco 2019	Helsinki (Espoo)	Lokheder avipe dzi pe Justicija thaj Hakaja

8-tone Internacionalno Romane Dzuvlengi Konferencijakere Cilura

Cilo 1

Te del pes suporto vash implementiribe pe Europutne Konsilosko Strategikano Akcijako Plano vash Romengi thaj Phirutnengi Inkluzija (2020-2025), ašovindoј senzitivno pe butivarkerdini diskriminacija thaj mashkarsekcionaliteto sar trushakerde butja. Aktiviribe e akanutne problemongi save so arakhena e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja ka oven kerdine trujal ulavipe informacijengo mashkar e Romane thaj Phirutnengere dzuvlengere civilno societakere organizacijencar. Kapacitetongo vazdipe thaj zuraribe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja ande Europa ka oven kerdine leindoј sama te vazdel pes i protekcija thaj promoviribe pe lengere manushikane hakaja thaj barikanipe.

Cilo 2

Specijalno te dikhel pes sar te protektirinen pes thaj promovirinen pes e manushikane hakaja vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja pe vrama kana isi kriza, thaj kodolesar te ikalen pes lekcije kotar e akanutni COVID-19 kriza, so ka azhutisarel e manushen so keren e

³ Gender vazdipe si jekh modelo te kerel pes politika savi so lela ani godzi vi e dzuvlengere vi e murshengere intereson thaj grizhen. Ko 1998, e Europako Konsilo definirindas e gender butja sar: "(Re)organiziribe, lacharibe, buhljaribe thaj evaluacija pe politikano proceso, kidijal so o gender jekhipaski perspektiva si inkorporirimi ande sa e politike thaj pe sa e nivelura kotar e akterura save si normalno hemime ande politikako keribe.

politike thaj decizije vi e Romane thaj Phirutnengere komunitetura, lacheder te keren penge preparacija vash e shajutne krize so ka sikaven pes pe avutni vrama.

Cilo 3

Te kerel pes jekha-jekhipe mashkar e dzuvlja thaj e mursha sar jekh strukturirimi thaj konsolidirimi struktura vash e Nacionalno Integracijakere Strategije vash Roma (NRIS) trujal diskusija sare NRIS thaj e nacionalno autoritetura protektirinde e ROmane thaj Phirutnengere komuniteton, specijalno e dzuvlen dzikote sasa i COVID-19 pandemija.

Cilo 4

Te kreirinel pes sinergije diseminacijasar pe kodo so reslas pes e EU/CoE khetanutne programoncar thaj projektoncar save si relevantno vash e tema(tura) kotar e konferencija thaj te arakhel pes sar pe avutni vrama te den suporto vash zuraripe thaj kapacitetongo vazdipe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja ande Europa.

Tematura so ka len pe ande Konferencija

Plenarno sesije

- Impakto thaj konsekvence kotar i COVID-19 pandemija upral e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja thaj chaja – Harnjaripe vash e Romengere thaj Phirutnengere najekhipe ande sastipe.
- Themutne lila thaj nanipe ID/identitetoskere dokumentura/

Vorkshopura

- Terne Romengo thaj Phirutnengo aktivizmo pe lokalno, regionalno, nacionalno thaj internacionalno nivelo–Interseksionaliteto.
- Bucharipe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja – Lokheder avipe dzi pe bucharipaskere shajipena thaj rasizmo, bucharipe vash e Romane thaj Phirutnengere dzuvlja, mikrokreditura, lache praktike, tranzicija edukacijatar ko bucharipe, chorolipe thaj bibucharipe pe vrama kotar COVID-19.
- Romane thaj Phirutnengere dzuvlja ande arti, kultura, chib thaj kulturikano barvalipe – Sar shaj i kultura thaj o arti te emancipirinel e Romane thaj Phirutnengere dzuvlen? Soske i tradicija shaj te preiranel e emancipacija? E Romane thaj Phirutnengere dzuvlengi reprezentacija ande arti thaj kultura.
- Impakto so kerdas i COVID-19 kriza upral e Romane thaj Phirutnengere chavore pe edukacija, astarindoj kotar e angleder shkola thaj sa dzi pe ucheder edukacija thaj treningura – Digitalno hev/hiv. Sar te chinavel pes e Romane thaj Phirutnengere chajengo ikljovipe shkolatar. Sar o sikljovipe teli pandemija shaj te kerel bareder bijekhipe.
- Rasizmo, anticiganizmo thaj anti-nomadizmo pe krizaki vrama – Selektivno bilachipe pe zor thaj zhertve kotar i COVID-19 pandemija. Sar sasa e Romengere thaj Phirutnengere hakaja buteder harnjardine thaj so kerdas pet e adresirinel pes kodo problem? Zakonura vash terdzoibe ande Irlanda thaj Khetanutno Thagaripe. Evikcije thaj paldipe zorasar. Lokheder avipe dzi pe sanitarije thaj sastipaski sama vi grizha.
- Ekologikano Rasizmo – disproportionalno numero e manushengo save so dziven ande, vaj pashe dzi pe melale thana sar so si toksikane gunojengere thana, deponijethaj bare droma, si e manusha kotar e minoritetongere grupe vaj manusha saven isi bilacho socioekonomikano statusi, leindoj kate vi e Romen thaj e Phirutnen, save so manushengere grupe nane zuralo politikano krlo/glaso. Dzivdinoj pe gasave bilache ekologikane thana phenel kaj olen naj resursija vash paj vaj elektriciteto, naj olen asistencija pe kher, thaj naj olen protekcija kotar evikcije thaj paldipe zorasar. O bijekhipe pe avipe dzi ko khera, buchi, sastipe, edukacija thaj justicija ikljona kotar kodo so phenel pes ekologikano rasizmo. Sar amen keras e ekologikane justicija?
- Think tank/gindisaripe/ vash e Romano Phirutnikano Feminizmo – Sar e feministikane mishkipa so sikavena pes mashkar e Romanja thaj Phirutnja astarena pes e interseksionalizmosar? Dikhena von pharipa thaj sar pharuvena kadala pharipa? Sar e

terneder genracija akceptuisardo e feminizmo? Line e Nacionalno Integracijakere Strategije vash e Roma o gender jekhipe thaj sar kerde kodo?

- Te ovel pes LGBTIQ thaj Romani vaj Phirutnengi dzuvli – Sar e Romane vaj Phirutne LGBTIQ dzuvlja dikhen pengi situacija mashkar seksualno orientacija thaj gender identiteto jekhe rigatar, thaj e Romane tradicije thaj societakere adzikeriba save so regulirinen e gendere role, javere rigatar?

E konferencijako programo osi kerdino ki pashutni kooperacija e Romane thaj Phirutnengere organizacijencar, e Europutne Konsilokere Sekretarijatesar thaj e gavernoskere reprezentantura kotar o them so organizirinela i konferencija.

Shajutne dikipena pe avutnipe

Katar kadale konferencijakere rezultatura trubuj te kerel pes jekh instrumento so ka zurarkerel e Romane thaj Phirutnengere dzuvlen thaj chajen, leindoj ani godzi e majpalune buhljaripa thaj te koncentririnen pes durederutno gender jekhipe thaj aktivno participacija ande decizijakere procesija sar vi ande publikano thaj politikano dzivdipe.

Konferencijakere participantura

Pashe 100 participantura fizikanesh thaj online participantura trujal live-stream.

- Romane thaj Phirutnengere dzuvlja kotar e civilno societakere organizacije thaj drakhina/netvorkura/
- Gender jekhipaskere raporterura
- Parlamentoskere membrura thaj javera alusarde oficalno manushnja/manusha
- Reprezentantura kotar e gavernoskere autoritetura vaj agencije
- Reprezentantura kotar e Europakere Institucije vaj Agencije, thaj javera Internacionalno Organizacije
- Akademia

Relevantno Europutne Konsilokere instrumentura

Europutne Konsilokere Konvencije

- [Konvencija pe chinavipe thaj maripe mamuj violenca pe dzuvlja thaj kherutni violenca \(Istanbul Konvencija\)](#)
- [Konvencija pe Akcija mamuj Manushengo Kino-bikinipes](#)
- [Europaki Socijalno Charta](#)
- [Europutni Konvencija pe Manushikane Hakaja](#)
- [Protocol No. 12 vash e Konvencija vash Protekcija pe Manushikane Hakaja thaj Fundamentalno Slobodije](#)
- [Europaki Konvencija pe Nacionaliteto \(ETS No. 166\)](#)
- [Konvencija te nakhavel pes o bithemutnipe ki relacija e Themengere sukcesijasar \(CETS No. 200\)](#)
- [Europaki Konvencija vash Socijalno thaj Medikalno Asistencija \(CETS No 14\)](#)

- [Protokolo pe Europaki Konvencija vash Socijalno thaj Medikalno Asistencija \(CETS No 14A\)](#)

Europutne Konsiloscere adoptuime tekstura

- **2021:** [LEgaripa kotar e Ministerongo Komiteto ano Europako Konsilo vash jekhipaskoro respektiribe thaj protekcija mamuj diskriminacija thaj bikhamipe pe vrama kotar Covid-19 pandemija thaj gasave krize pe avutni vrama](#)
- **2020:** [Rekomandacija CM/Rec\(2020\)2 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura vash e inkluzija pe Romengi thaj/vaj Phirutnengi historija \[1\] ande shkolakere kurikulumija thaj sichopvipaskere materijalura](#)
- **2019.** Rekomandacija CM/Rec (2019)1 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura te chinavel pes thaj te marel pes mamuj o seksizmo
- **2019.** Deklaracija kotar Ministerongo Komiteto vash kodo so achilo kotar e Na Dzungale Vorbako Mishkiye kampanja ([Adoptuimo kotar e Ministerongo Komiteto ko 29 majo 2019 pe 1347-to khidipe vash e Dujtone Ministerija](#))
- **2017.** Rekomandacija CM/Rec(2017)9 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura vash gender jekhipe ande audiovizuelno sektoro
- **2015.** Rekomandacija CM/Rec(2015)2 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura vash leipe e gender-e ande sporti ([Adoptuimo kotar Ministerongo Komiteto ko 21to januario 2015 pe 1217-to khidipe vash e Dujtone Ministerija](#)) Espanutne
- **2013.** Rekomandacija CM/Rec(2013)1 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura vash gender jekhipe ano mediumija : Anglikanes, Frencikanes, Portugalikanes, Espanikanes, Kroatikanes Grekikanes
- **2012.**CM/Rec(2012)6 : Rekomandacija CM/Rec(2012)6 kotar Ministerongo Komiteto pe protekcija thaj promocija hakajengi vash e dzuvlja thaj chaja saven isi varesavo disabiliteto
- **2012** [Ministerongo Komitetoski Deklaracija vash Bareder Anti-Ciganizmo thaj Rasistikani Violenca mamuj e Roma ande Europa \(Adoptuimi kotar e Ministerongo Komiteto ko 1 februararo 2012 pe 1132-to Dujtone Ministerongo khidipe\)](#)
- **2010.** Rekomandacija CM/Rec(2010)10 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema membrura vash e dzuvlengi thaj murshengi rola ko konfliktengo preveniribe thaj rezolucija ano pachako vazdipe
- **2008.** CM/Rec(2008)1 Rekomandacija kotar Ministerongo Komiteto dzi pe thema membrura vash inkluzija pe gender javeripa ande sastipaski politika
- **2007.** CM/Rec(2007)17 : Rekomandacija Rec(2007)17 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe thema membrura vash gender jekhipaskere standardur thaj mehanizmura adoptuimi ko o21-to novembro 2007 thaj eksplanacijako memonrandumo
- **2007.** CM/Rec(2007)13 Rekomandacija motar Ministerongo Komiteto dzi pe thema membrura vash leipe e gender-e ani edukacija adoptuimi Ministerongo Komitetostar ko 10 oktobro 2007 thaj lesko eksplanacijako memorandumo Kroatikanes Hispanikanes
- **1998.** Rekomandacija No. R (98) 14 kotar Ministerongo Komiteto dzi pe Thema Membrura pe Gender Butja
- **1985.** CM/Rec(1985)2 : Rekomandacija R (85) 2 kotar Ministerongo Komiteto pe lagalno protekcija mamuj seks diskriminacija

